Eylül 2026, Cilt: 3 Sayı: 6
September 2026, Volume 3, Issue 6

arşiv de KADIN VE TOPLUMSAL CİNSİYET DERGİSİ
Journal of Women and Gender in the Archives

Her Şey Bulunabilir Olduğunda Ne Kaybolur? Kate Eichhorn'la Feminist Arşivleri Yeniden Düşünmek

Röportajı yapan: Handan Demir

Çeviri: Aslı Davaz
İngilizce metin düzeltmeni: Alisha Erözer

Arşivsel Dönüş Üzerine

Arşivsel dönüş, belirli bir siyasal ve kurumsal dönemde ilan edildi -ikinci dalga feminizmle kuşaksal bir hesaplaşmanın, temsil krizinin ve neyin, kim tarafından korunduğuna ilişkin yeni bir aciliyet duygusunun yaşandığı bir dönemdi bu. Aradan on yılı aşkın bir süre geçmişken bu dönüşün sona erdiğini ilan etmek ne anlama gelirdi? Bu bir kayıp mı, yoksa bir tür özgürleşme mi olurdu: Arşivin eleştirel dağarcığa bütünüyle yerleştiğinin ve artık bir "dönüş" olarak ilan edilmesine gerek kalmadığının işareti mi?

The Archival Turn in Feminism[1] [Feminizmde Arşivsel Dönüş] üzerinde çalışırken, o kitabı yayımlamak için doğru zamanı zaten kaçırmış olabileceğimden endişe ediyordum. 2008 gibi erken bir tarihte bile kendi kendime, eleştirel kuram ve feminist kuramdaki "arşivsel dönüş" zaten sona ermedi mi, diye düşündüğümü hatırlıyorum. Elbette bunun bütünüyle yanlış olduğu ortaya çıktı. Beni en çok şaşırtan şey ise, aradan on yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen insanların beni hâlâ bu konu üzerine konuşmaya davet etmeleri. Bence bu, benim katkımdan ziyade arşivin kültür, siyaset, tarih ve bellek üzerine düşünmek için bir çerçeve kuran kalıcı çekim gücü hakkında bir şey söylüyor.

Ayrıca, geleceğe ilişkin derin bir belirsizlikle karakterize edilen bir dönemden geçtiğimiz için arşivin daha da önemli hale

"Arşivlerde, aksi halde görünmez kalabilecek kuşaklararası süreklilik çizgilerini görürsünüz; ayrıca arşivler, aktivist mücadele araçlarını yeniden düşünmek için de olağanüstü kaynaklardır. Bu nedenle, bazı açılardan feminist arşivlerin önümüzdeki on yıllarda her zamankinden daha önemli olacağını da düşünüyorum."

1. Kate Eichhorn, *The Archival Turn in Feminism: Outrage in Order* [Feminizmde Arşivsel Dönüş: Öfkeyi Düzenlemek] (Philadelphia: Temple University Press, 2013).

geldiğini ileri sürüyorum. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde yakın zamanda yapılan araştırmalar genç yetişkinlerin neredeyse yarısının, seçim şansları olsaydı önceki bir dönemde yaşamayı tercih edeceklerini ortaya koydu. Bu bulgu, genç yetişkinlerin genellikle geçmişe değil geleceğe doğru hızla ilerleyen kişiler olarak görüldüğüne ilişkin yaygın kabullere ters düşüyor. Ancak buna şaşırmamalıyız. Gençler, bugünü anlamlandırmak ve ona alternatifler tasavvur etmek amacıyla artık geriye bakıyorlar. Aslında aynı durum 1990'larda da yaşanıyordu -benim kuşağım da aynı şeyi yapıyordu- ne var ki bunu, zamanın çok daha az güvencesiz olduğu bir dönemde yapıyorduk.

Kısacası, kitabım 2013 yılında yayımlandığında arşivsel dönüşün çoktan etkisini yitirmiş olabileceğini varsaymış olsam da, kuramdaki pek çok diğer "dönüş"ten farklı olarak bir dönüş ya da gelip geçici kuramsal bir eğilimden ziyade daha kalıcı bir olgu olduğu sonucuna vardım. Kalıcılığını korumasının nedeni, geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ilişkiyi müzakere etmenin bir yolunu sunmasıdır. Üstelik bunu, şimdinin ve geleceğin tam anlamıyla kavranmasının güç olduğu tarihsel bir dönemde yapmaktadır.

Ressentiment ve Kuşaklararası Feminizm Üzerine

Daha genç bir feminist kuşağın ikinci dalgayla ilişkisini nasıl anlamlandırdığını anlatırken "ressentiment"[2] sözcüğünü kullanıyorsunuz. Bu sözcük, kişinin karşı çıktığı şey üzerinden kendini tanımlamasını ifade eden, Nietzscheci anlam yükü taşıyan tepkisel bir kimlik anlayışıyla birlikte güçlü çağrışımlar barındırıyor. Bu sözcüğü bir teşhis olarak mı kullandınız, yoksa daha muğlak bir anlam mı taşımasını amaçladınız? Ve eğer arşiv bu "ressentiment"ın işlendiği bir yerse, toplama ve koruma edimi, söz konusu gerilimi gerçekten çözüme kavuşturuyor mu, yoksa onu dönüştürmek yerine kurumsallaştırıp kalıcı hale mi getiriyor?

Bu terimi kullanmış olmama şaşırdım, hatta onu hangi bağlamda kullandığımı doğrulamak için kitaba dönüp bakmam gerekti. Sorunuza gelince; bugün bu kitabı yeniden gözden geçiriyor olsaydım böylesine güçlü bir terimi kullanır mıydım? Büyük olasılıkla kullanmazdım. Fakat *The Archival Turn in Feminism* üzerinde çalışmaya ilk başladığımdan bu yana geçen yirmi yılda o kadar çok şey değişti ki, kitabın tamamı bugün farklı bir bakış açısıyla yazılırdı.

Kuşkusuz, 1990'larda ikinci dalganın bütün büyük mücadeleleri çoktan vermiş olduğu ve genç feministlerin kendilerini yalnızca bu çabaların yararlanıcıları olarak hissettikleri bir dönem vardı. En azından burada, Amerika Birleşik Devletleri'nde 2026 yılı itibarıyla o kadar çok şey değişti ki, bu anlatının bütünü artık anlamını yitirmiş durumda. Sonuçta yapılması gereken çok şey var; ancak feminizm ya da toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında konuşabilme olanağının bile artık sansürleniyor olması nedeniyle, pek çok Amerikalı feminist bundan sonra durumu nasıl toparlayacaklarını düşünüyor. Feminizm ve toplumsal cinsiyet üzerine konuşabilmek için onlarca yıl boyunca geliştirdiğimiz söylemler sansürlenirken bu çalışma nasıl sürdürülebilir? Toplumsal cinsiyet kavramının artık ölçülebilecek bir şey olmadığı kabul edilirken, en azından doğrudan ya da dolaylı olarak devlet desteğine ya da finansmanına dayanan herhangi bir kurumda ya da böyle bir kurum adına çalışanlar için toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki ilerlemeyi nasıl ölçebilirsiniz? Bu, daha önce deneyimlenmemiş bir durum.

Elbette arşivlerin bugün bu denli önemli olmasının nedenlerinden biri de bu. Arşivlerde, aksi halde görünmez kalabilecek kuşaklararası süreklilik çizgilerini görürsünüz; ayrıca arşivler, aktivist mücadele araçlarını yeniden düşünmek için de olağanüstü kaynaklardır. Bu nedenle, bazı açılardan feminist arşivlerin önümüzdeki on yıllarda her zamankinden daha önemli olacağını da düşünüyorum.

Kurumsallaşma Üzerine

Riot Grrrl'e ait materyaller, fanzinler ve kaset bantları üniversitelerin özel koleksiyonlarına taşındı. Bu koleksiyonlar üzerinde çalışan bir araştırmacı olarak bu dönüşüme, gerçekleştiği sırada tanıklık ettiniz mi? Ve bu nesneleri bir kurumdayken elinize aldığınızda, taşıdıkları siyasal yükün korunduğunu, etkisizleşti-

2. Nietzscheci düşüncede, kişinin karşı çıktığı şey üzerinden kendisini tanımlamasıyla bağlantılı olarak hınç, kırgınlık ve bastırılmış öfke çağrışımları taşıyan kavram. Ç.N.

rildiğini ya da başka bir şeye dönüştüğünü hissettiniz mi? Belki de hâlâ yaşayan bir şeyden çok, kültürel mirasa dönüşmüş bir şeye?

Fanzin, karışık kaset, el ilanı ya da afiş gibi bir şeyi alıp kurumsal bir ortama yerleştirdiğinizde, o yeni bir anlam kazanır. Sırf korunuyor olması bile algılanma ve anlamlandırılma biçimini değiştirir. Ancak *The Archival Turn in Feminism* için yaptığım araştırma sırasında benim için en ilgi çekici olan şey, kurumsallaşma nedeniyle neyin kaybedildiği değil; bu materyaller yerleşik arşivlerdeki daha eski materyallerle bir araya getirildiğinde neyin görünür hale geldiğiydi.

1990'ların başlarına ait feminist fanzinlere, ikinci dalga feminist gazeteler, dergiler ve diğer yayınlarla birlikte bakmaya başladığımda, yeni olduğu varsayılan bu kültürel üretim biçimlerinin önceki kuşakla ne denli yoğun bir diyalog içinde olduğunu fark ettim. Bazı durumlarda bu diyalog oldukça somut bir biçim alıyordu. Fanzin üreticileri, ikinci dalga feminist yayınlardan fotokopiler çekiyor, bu fotokopileri kesip biçiyor, görselleri yeniden kullanıyor, hazır görselleri yeniden üretiyor ve önceki metinlerden parçaları kendi çalışmalarına dahil ediyorlardı. 1990'larda fanzin üretenler, 1970'ler ve 1980'lerde geliştirilen feminist kavramlar üzerine de çokça yorum yapıyorlardı. Elbette bu durum kısmen, söz konusu fanzinlerin çoğunun üniversite öğrencileri tarafından üretilmiş olmasından kaynaklanıyordu; 1990'larda toplumsal cinsiyet çalışmaları dersleri ile kendin-yap (DIY) fanzin kültürü arasındaki sınır oldukça belirsizdi.

Benim için 2000'lerin başında bu fanzinleri üniversitelerin kurumsal arşivlerinde yeniden incelemek, bütün bunları daha net görmemi sağladı. Ortaya çıkan şey radikal bir kopuş değil, süreklilik anlatısıydı. İkinci dalga feminist yayınlar ile 1990'larda ortaya çıkan fanzin kültürü arasında belirgin bir estetik süreklilik vardı. Daha da önemlisi, kuşaklar arasında süregelen entelektüel ve siyasal bir diyalog söz konusuydu. Arşiv bu diyaloğu görünür kıldı. Dolayısıyla bu anlamda arşiv, yalnızca geçmişi korumakla kalmaz, farklı feminist kuşakları birbirine bağlayan diyalogları fark etmemize de yardımcı olur.

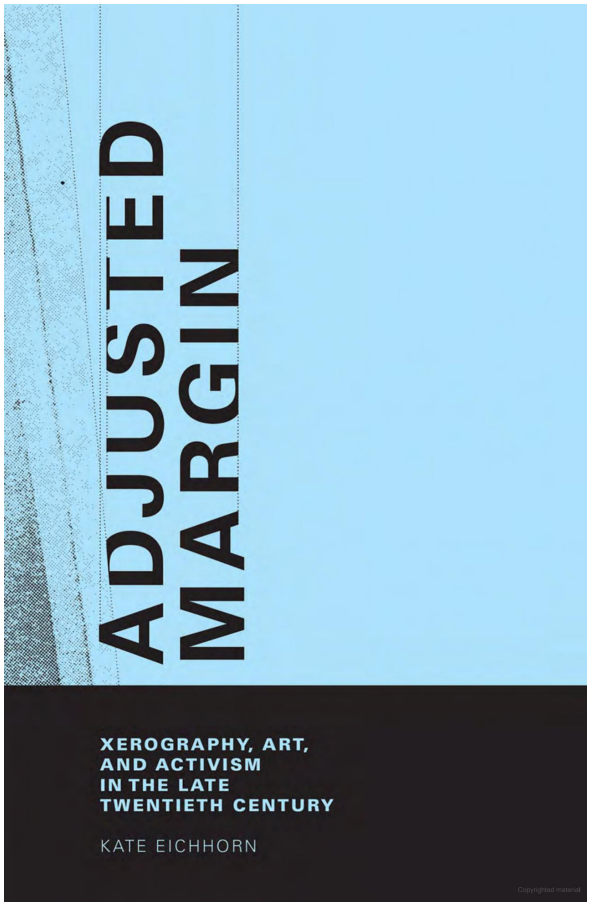
"Jenna Freedman Fanzin Yazışmaları Koleksiyonu (1999–2025)"nun tanım sayfasının ekran görüntüsü.

Aktivizm Olarak Kataloglama Üzerine

Daha az vurguladığınız ama en radikal savlarınızdan biri kütüphane kataloglarıyla ilgili. Bir arşivci örneğini ele alırken, onun asıl aktivizminin koleksiyonun kendisinde değil, standart sınıflama sistemlerinin görünmez kılacağı konu ve bakış açıları için erişim noktaları oluşturduğu katalogda olduğunu söylüyorsunuz. Gerçek anlamda feminist bir kataloglama pratiği somut olarak nasıl görünür? Soyut bir ilke olarak değil de dil, hiyerarşi ve adlandırma siyasetine ilişkin gündelik kararlar dizisi olarak bakıldığında neye benzer?

Burada öncelikle, Jenna Freedman'ın çalışmalarını ele aldığım bölümü kastediyorsunuz. Daha geçen hafta, yirmi yılı aşkın bir sürenin ardından yakında bu görevinden ayrılacak ve kurucusu olduğu olağanüstü koleksiyonu geride bırakacak olan Jenna'yı Barnard College'da ziyaret ettim. Görevinden ayrılması nedeniyle ofisini boşaltıyordu ve neyse ki Barnard Arşivleri, yirmi yılı aşkın yazışmalarını öylece atmasına izin vermedi; bu yazışmaları içeren yeni bir koleksiyonun düzenlenmesi ve tanımlanması işlemlerini henüz tamamladılar: Jenna Freedman Zine Correspondence Collection.[3] Tamamen rastlantı sonucu, bu koleksiyona erişen ilk kişi ben oldum ve bu koleksiyon, kütüphane kataloğunun ve arşivlerin nasıl birer direniş mekânı olduğunu çok çarpıcı biçimde ortaya koyuyor.

İlk fark ettiğim şeylerden biri, bu koleksiyonun Jenna'nın fanzinleri kataloglamak ve tanımlamak için gösterdiği bitmek bilmeyen çabalarını dolaylı yoldan görünür kılmasıydı. Jenna, hem Barnard'ın açık raf koleksiyonunda hem de arşiv koleksiyonunda fanzinlerin okurlar, araştırmacılar ve kimi durumlarda hayranlar tarafından erişilebilir olacak biçimde görünür kılınması ve bunu yaparken onları üreten kişilere de saygı gösterilmesi için büyük emek harcadı. Bunu köklü kurumları, sınıflandırma sistemlerini yeniden düşünmeleri yönünde zorlayarak yaparsınız; ama aynı zamanda ayrıntılı katalog kayıtları ve arşivlerde ayrıntılı arşiv rehberleri hazırlamak için gereken zamanı ayırarak da yaparsınız. Bu son derece önemli bir iştir ve bütün azınlık toplulukları için büyük önem taşır, ancak aynı zamanda entelektüel ve aktivist emeğin en az görünür ve en az takdir edilen biçimlerinden biridir.

Adjusted Margin kitabının kapağı
(The MIT Press, 2016).

Kserografi, Maddesizleşme ve Emek Üzerine

***Adjusted Margin*[4] [Yeniden Ayarlanan Marj] adlı kitabınızda kserografiye, nadiren atfedilen bir fenomenolojik ağırlık yüklüyorsunuz: Fotokopi makinesi, yalnızca neyin dolaşıma girdiğini değil, üretmek ile dolaşıma sokmak arasında, beden ile siyasal eylem arasında hissedilen ilişkiyi de dönüştüren bir nesne olarak karşımıza çıkıyor. Günümüzde bu maddesellik büyük ölçüde ortadan kalkmış durumda; altyapı görünmez, emek platformların içinde gizlenmiş ve yeniden üretim edimi geride hiçbir fiziksel iz bırakmıyor. Böyle bir ortamda iç ile dış -kişi ile mecra- arasındaki ayrımın başına ne geliyor? Ve bir zamanlar bu emeği görünür ve okunabilir kılan bedensel iz artık ortada olmadığında, bu maddesizleşmenin bedelini özellikle kadınlaşmış emek ile kuir emek nasıl ödüyor?**

Bu gerçekten çok güzel bir soru. Muhtemelen yalnızca bu soruya yanıt olarak bile başlı başına bir kitap yazılabilir; ancak şimdilik birkaç düşünceyle yetineyim.

Hem *The Archival Turn in Feminism* üzerinde çalışırken; hem de sonrasında, yirminci yüzyılın sonlarında fotokopi makinesinin tarihini ve aktivizmdeki rolünü inceleyen *Adjusted Margin* adlı kitabım üzerinde çalışırken beni en çok etkileyen şeylerden biri, insanların fotokopi makinelerine nasıl eriştiklerine dair anlattıkları öykülerin ne kadar canlı olduğuydu. Araştırmaya katılanlar afiş, el ilanı ve fanzin hazırlamak için

3. Koleksiyonla ilgili detaylı bilgi için bkz. https://findingaids.library.columbia.edu/archives/SC10-02
4. Kate Eichhorn, *Adjusted Margin: Xerography, Art, and Activism in the Late Twentieth Century* [Yeniden Ayarlanan Marj: Yirminci Yüzyılın Sonlarında Kserografi, Sanat ve Aktivizm] (Cambridge, MA: MIT Press, 2016).

mesai bitiminden sonra işyerinde kalarak ofisin fotokopi makinesini kullandıklarını hatırlıyorlardı. Okulların, üniversitelerin, kütüphanelerin ve hatta büyük şirketlerin bu altyapısını "ödünç almaktan" söz ediyorlardı. Bazı katılımcılar ise fotokopi dükkânlarına ilişkin anılar paylaşıyor, çoğu zaman çalışanların yardımıyla sistemi aşmanın yollarını buldukları ve yalnızca birkaç dolar karşılığında yüzlerce, hatta binlerce kopya çekebildiklerini anlatıyorlardı.

Beni büyüleyen şey, aradan onlarca yıl geçtikten sonra insanların bu ayrıntıları hatırlamalarıydı. Makineyi, kâğıdı, tonerin kokusunu; sanatlarını ve aktivizmlerini gerçekleştirebilmek için sistemi nasıl kendi lehlerine kullandıklarını hatırlıyorlardı. Bunu, Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük medya holdinglerinden biri olan Condé Nast gibi büyük şirketlerin imkânlarını kullanarak yapmıştı bazıları. Müdahalelerinde son derece maddi ve bedensel bir boyut vardı.

1980'lerde ve 1990'larda fotokopi makinelerinden yararlanan aktivistler, mevcut altyapıyı çoğu zaman ona kayda değer bir karşılık vermeden kullanıyorlardı. Dijital platformlarla birlikte, bu ilişki tersine dönmüş durumda. Aktivistler dijital platformları, abonelik ücreti olmadığı için görünüşte "ücretsiz" kullansalar bile, aynı zamanda bu platformlar için içerik üretiyorlar. Bu içeriğin platformu desteklemesi ya da eleştirmesi ise neredeyse tali bir mesele. İçerik yine de dolaşıma sokulabilir, ölçülebilir, ekonomik değere dönüştürülebilir ve çoğu zaman farkına varmadığımız biçimlerde platformun ekonomik modeline yeniden dahil edilebilir. Dolayısıyla dijital platformları kullanan feminist ve kuir aktivistlerin saf -ki genellikle değiller- ya da mağdur olarak görülmeleri gerektiğini düşünmüyorum. Bununla birlikte, altyapıyla kurdukları ilişki, basılı kültür ortamında kurulan ilişkiden temelden farklıdır. Fotokopi makinelerini kullanan aktivistler birçok durumda şirketlerin kaynaklarından kendilerine değer aktarıyorlardı; bugün ise platformlar aktivistlerin üretiminden değer elde ediyor. Bu çok farklı bir ilişki ve bence kültürel üretimin ve aktivizmin politik ekonomisinde son birkaç on yılda yaşanan en önemli değişimlerden birine işaret ediyor.

İçerik Olarak Toz ve Dilin İncelmesi Üzerine

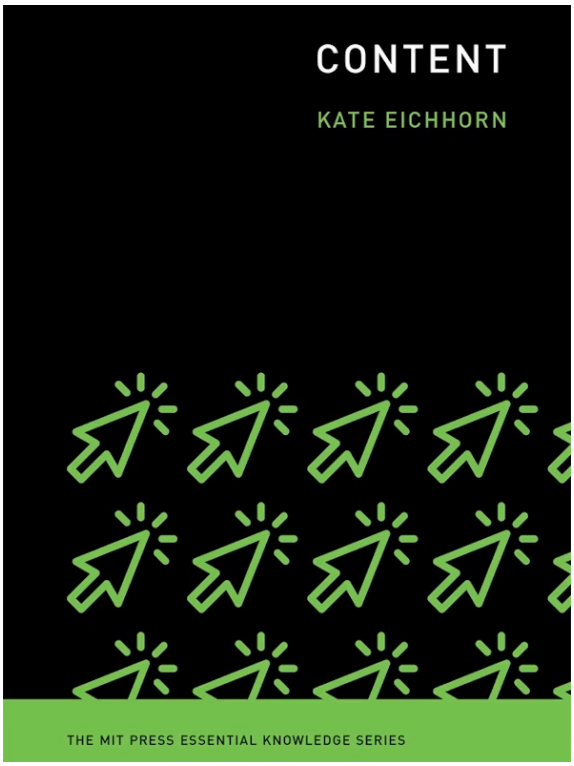
İçeriğe ilişkin yaklaşımınızı bana göre tozun bir tasviri gibi okumak mümkün: Kökenini, biçimini ve işlevini yitirmiş, ama ortadan kaybolmamış bir madde. Anlam taşımaksızın birikir. Instagram yumurtası hâlâ ayrıksı bir nesnedir; toz ise artık o bile değildir. Sizin betimlediğiniz dolaşım içinde yazarlık geri plana itilir, bağlam ortadan kaldırılır ve bir şeyin belirli bir nedenle biri tarafından üretilmiş olduğuna dair algı giderek kaybolur. Benim sorum şu: Bunun sonucunda dilin kendisi de değişiyor mu? Sonsuz dolaşıma girebilirlik koşulları altında anlamsal bakımdan inceliyor mu? İçerik mantığının baskısı, bir zamanlar ona direnen söylem katmanlarını da sömürgeleştiriyor mu? Bu incelme tersine çevrilebilir mi, yoksa yapısal bir durum mudur?

Bu konuda vardığınız sonuca katılmalıyım. Siyaset kuramcısı Jodi Dean yıllar önce "iletişimsel kapitalizm" kavramını ortaya koymuştu ve bu, benim sürekli geri döndüğüm bir kavramdır. Onun da söylediği gibi, iletişimsel kapitalizm altında her şey kapitalizm için işe koşulabilir. Bunu oldukça çarpıcı bir biçimde ifade etmek gerekirse; bir zamanlar bir pankarta yazılmış, fotokopiyle çoğaltılmış bir afişte yeniden üretmiş ya da bir protesto sırasında sokaklarda haykırmış olabileceğimiz bir slogan bugün çevrimiçi olarak paylaşılabiliyor. Bir kişi böyle bir çevrimiçi paylaşımı, sloganın ilettiği mesaja derinden önem verdiği için yapabilir; ancak slogan dijital bir platforma yüklendiği anda, platformun kendisi sizin kapitalizmin sona ermesini talep ediyor ya da oligarşilerin yükselişini övüyor olmanızla ilgilenmez. Söz konusu içerik ilgi görüyor ve dolaşıyorsa, dijital platform için yapması gerekeni zaten yapıyordur. Bir bakıma, ifade edilen şey bütünüyle önemsiz hale gelir ve asıl amaç olan salt dolaşımın yanında ikincil kalır.

Asıl mesele, bu döngüden nasıl çıkabileceğimiz. Çevrimiçi paylaşım yapmayı mı bırakacağız? Analog bir dünyayı yeniden kurmaya mı çalışacağız? Bence 18 ile 29 yaş arasındaki genç yetişkinlerden oluşan Z Kuşağı'nın önemli bir bölümünün gerçekten dijital platformlardan uzaklaşması ve geçmişteki aktivist pratiklere ve medya üretim biçimlerine büyük ilgi duymaya başlaması dikkat çekici. Dolayısıyla kimbilir; belki de dijital platformların egemen olduğu bir dünyada büyümüş olan gençler, bu durumdan çıkış yolunu bulmamıza yardımcı olacaklar.

Arşiv Emeği ve İçerik Emeği Üzerine

İçerik endüstrisi giderek daha güvencesiz hale gelen emek üzerine kurulmuş; feminist ve kuir arşivler ise her zaman gönüllü emeğe, enformel ağlara, bağışlanan materyallere ve bu tür bir katkıyı gerekli kılan yapısal koşulların bütünüyle farkında olarak özgür iradeyle sunulan emeğe dayanmıştır. Arşiv emeği ile içerik emeği arasına anlamlı bir ayrım çizgisi çekmek mümkün mü; yoksa bu ayrım, arşivcilerin kabul etmek isteyeceğinden her zaman daha kırılgan mı olmuştur? Biri korumaya, diğeri dolaşıma yönelen bu iki bakım emeği biçimi, birbirlerinin ortaya çıktığı koşullara ışık tutuyor mu, yoksa aralarındaki ayrımın ortadan kalkması riskini mi taşıyor?

Content kitabının kapağı
(The MIT Press, 2022).

Bu da, gerçekten çok önemli bir soru. Bir yandan, birçok feminist ve kuir arşiv gönüllü girişimler olarak ortaya çıkmıştır. Bunun bir örneği olarak, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Lesbian Herstory Archives düşünülebilir; bu kurum, tarihinin büyük bölümünde neredeyse bütünüyle gönüllü emeğe dayanmıştır. Bugün bile, bildiğim kadarıyla ücretli tek bir çalışanı var ve bu kişi aynı zamanda arşivin bulunduğu evde yaşıyor. Dolayısıyla arşivlerle emek arasında her zaman karmaşık bir ilişki olmuştur. Koruma çalışmaları çoğu zaman insanların zamanlarını, uzmanlıklarını ve bakım emeklerini yeterli bir karşılık almadan sunmalarına bağlıdır.

Öte yandan dijital ortamlarda, bununla ilişkili ancak farklı bir durumla karşılaşıyoruz. İnsanlar arşiv çalışmaları ya da kültürel koruma faaliyetleri yürütüyor olabilirler; fakat aynı zamanda bu faaliyetler, platformlar tarafından toplanabilen ve ekonomik değere dönüştürülebilen içerik ve veriler üretir. Bunun farkında olsalar da olmasalar da, çoğu zaman ücretsiz dijital emek biçimlerine katılmaktadırlar.

Ancak bu konu hakkında farklı düşünmeme yol açan şey, en son kitabım için lise yıllıklarına ilişkin yürüttüğüm araştırma oldu. Lise yıllıkları, özellikle Kuzey Amerika'ya özgü bir olgudur ve bugün bunların yarım milyondan fazlası dijitalleştirilmiş ve çevrimiçi erişime açılmıştır. Dikkat çekici olan ise, bu yıllıkların büyük çoğunluğunun dijital biçimde dolaşıma sokulması için hiçbir zaman kimseden izin alınmamış olmasıdır. Kitap üzerinde çalışırken giderek dijitalleştirmenin ekonomik boyutunu merak etmeye başladım. Büyük koleksiyonları dijitalleştirmek, hem pahalı hem de yoğun emek gerektiren bir iş. Bu kadar çok yıllığın nasıl dijitalleştirildiğini merak ettim. Keşfettiğim şey, bu projelerin önemli bir bölümünün cezaevi çalışma programlarına dayanıyor olmasıydı. Bazı durumlarda, ceza infaz kurumlarında bulunan kişiler arşiv materyallerini taramak ve işlemek için saat başına yalnızca birkaç sent ücret alıyordu. Bu ücretler, yirminci yüzyılın başındaki ölçütlere göre bile olağanüstü derecede düşük kalıyorlardı.

Bu bulgu, arşiv emeğine bakışımı daha karmaşık hale getirdi. Arşivleri çoğu zaman koruma ve bakım mekânları olarak tasavvur ederiz; kuşkusuz öyle de olabilirler. Ancak arşiv altyapıları da, bütün altyapılar gibi daha geniş ekonomik ve siyasal sistemlerin içine gömülüdür. Bu örnekte de, kültürel belleğin dijitalleştirilmesi cezaevi-endüstri kompleksiyle bağlantılıydı.

Bu nedenle, arşiv emeği ile içerik emeği arasında keskin bir ayrım yapmak yerine, her iki emek türünün de hangi koşullar altında gerçekleştiğine daha yakından dikkat etmemiz gerektiğini düşünüyorum. Her biri farklı biçimlerde, onlardan yararlanan kişiler için çoğu zaman görünmez kılınan emek biçimlerine dayanıyor.

Arşiv Olarak Beden Üzerine

Bedenler tarafından ve bedenler için üretilmiş fanzinler, fotokopiyle çoğaltılmış afişler, posta sanatı. Hepsi bedensel izler taşıyorlar: El yazısı, kesilmiş sayfa kenarları, üretim süreçlerinin fiziksel kalıntıları, hatta kokular. Dijital arşivleme ise bu maddeselliğin büyük bölümünü etkisizleştiriyor. Feminist efemera üstveriye dönüştürüldüğünde ne kaybediliyor? Bedeni yalnızca arşiv malzemelerinin kaynağı olarak değil, arşivleyen, aktaran ve yitip gidebilen, başlı başına arşivsel bir mecra olarak ciddiye alan feminist bir arşiv kuramı var mı?

Feminist efemera üstveriye dönüştürüldüğünde, aynı zamanda bulunabilir hale de gelir; dolayısıyla mutlaka yitirilmiş olmaz. Ancak bu da beni, şu sıralar keşfedilebilirliğin soykütüğü üzerine yürüttüğüm çalışmanın bir parçası olan, onunla yakından ilişkili başka bir soruya götürüyor: Her şey bulunabilir hale geldiğinde neyi kaybederiz? Aşırı görünürlükle karakterize edilen bir dünyada yaşıyoruz ve çoğu zaman keşfedilebilir olmanın zorunlu olarak arzu edilir bir şey olduğunu varsayıyoruz. Bazı durumlarda gerçekten de öyledir; ancak burada konum takip uygulamalarını düşünüyorum. Değer verdiğimiz herkesin ve her şeyin nerede olduğunu gerçekten her günün her anında bilmemiz gerekiyor mu? Bulunabilirliğe gereğinden fazla odaklanmış olabilir miyiz? Her şeyin sürekli görünür olduğu bir dünyada bedenlere ve arzulara ne olur?

Coğrafya ve Arşivsel Okunabilirlik Üzerine

İncelediğiniz örnek olaylar -Barnard, NYU Fales ve Duke- Kuzey Amerika merkezli, büyük ölçüde İngilizce konuşulan ve bir şeyi "arşiv" olarak adlandırarak bu adlandırmanın yerleşmesini sağlayacak kaynaklara sahip bir üniversite sistemiyle bağlantılı, son derece özgül bir kurumsal altyapının içinde yer alıyor. Bu altyapının dışında, özel koleksiyonun hiçbir zaman bir seçenek olmadığı dillerde, coğrafyalarda ya da geleneklerde üretilmiş feminist materyaller söz konusu olduğunda, sizin kuramsal çerçeveniz başka bağlamlara taşınabiliyor mu? Yoksa "arşivsel dönüş" kavramı, eleştirmeyi amaçladığı dışlamaların bir bölümünü yeniden üreten örtük bir coğrafyayı da içinde mi barındırıyor?

Kısa süre önce, Polonyalı araştırmacı Barbara Dynda'nın yakında yayımlanacak kitabı için bir giriş yazısı yazdım. Kitap, sosyalizm sonrası Polonya'daki feminist ve kuir fanzin üretiminin yanı sıra 1990'larda ve 2000'lerin başında Doğu Avrupa'daki aktivistleri birbirine bağlayan ulusötesi ağları inceliyor. Bu çalışma sayesinde, Kuzey Amerika'nın dışında ve kendi araştırmalarımın büyük bölümüne başlangıçta yön veren kurumsal çerçevelerin ötesinde var olan zengin arşiv kültürlerini çok daha yakından tanıdım.

Örneğin Varşova'da, fanzinlere ve alternatif kültürel üretime adanmış arşivler bulunuyor; benzer girişimlere sosyalizm sonrası diğer ülkelerde de giderek daha sık rastlanıyor. Bu çalışmalarla ilgilenmek fanzinler, arşivler ve feminist kültürel üretim üzerine düşünme biçimimi derinden değiştirdi.

Bu tartışmaların bana gösterdiği şey, feminizmdeki arşivsel dönüşün hiçbir zaman yalnızca Kuzey Amerika'ya özgü bir olgu olmadığıdır. Dünyanın dört bir yanındaki feminist topluluklar, bu pratikleri "arşiv" olarak adlandıracak kaynaklara ya da kurumsal meşruiyete sahip olmasalar bile, uzun zamandır kültürel belleği toplama, koruma ve aktarma pratikleriyle uğraşıyorlar.

Bununla birlikte, içinde bulunduğumuz dönem bize Kuzey Amerika'daki arşiv altyapılarını da kendiliğinden güvence altında kabul etmememiz gerektiğini hatırlatıyor. Bu sorunun temelindeki varsayımlardan biri, büyük üniversitelerde bulunan arşivlerin istikrarlı, başka yerlerde bulunanların ise güvencesiz olduğudur. Bu ayrımın geçerliliğini koruduğuna dair şüphelerim giderek artıyor. Yakın zamanda bazı meslektaşlarım bana, koleksiyonlarını Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerden, Kanada'daki yerleşik koleksiyonlar da dahil olmak üzere başka yerlere taşımaları gerekip gerekmediğini sordular. Bunu şimdiye kadar gerçekten yapan birini bilmiyorum; ancak yalnızca birkaç yıl önce feminist ve kuir arşiv koleksiyonlarını büyük bir istekle destekleyen kurumların bugün çok farklı siyasal ve mali baskılarla karşı karşıya olduğu yönünde belirgin bir kaygı var. Amerika Birleşik Devletleri'nde çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık girişimlerini teşvik ettiği düşünülen üniversitelere sağlanan fonları kısıtlamaya ve bu üniversiteleri daha sıkı denetlemeye yönelik devlet girişimlerine tanık oluyoruz. Bunun sonucunda, daha önce büyük üniversite arşivlerinin bir parçası oldukları için son derece güvenli görülen bazı feminist ve kuir odaklı koleksiyonlar artık daha kırılgan hale gelmiş durumda.

Bu dönemden çıkardığım derslerden biri, arşivlerin hiçbir zaman yalnızca geçmişin depoları olmadığıdır. Arşivler, siyasal ve kurumsal koşulların ürünüdür ve bu koşullar sürekli değişmektedir. Tarihi korurlar; ancak bu, bugün yaşananlardan etkilenmedikleri anlamına gelmez.

Arşiv Öznesinin Geleceği Üzerine

Feminist arşivleri, kuşaklar arasında siyasal ittifakların kurulduğu mekânlar olarak tanımlıyorsunuz; genç bir kuşağın, daha önceki bir kuşağa ait materyalleri bulduğu ve kimi zaman da yanlış yorumladığı mekânlar olarak. Peki şimdi arşive giren kuşağın -fanzinler yerine içerik üreterek büyüyen, siyasal ve kültürel üretimini kâğıt üzerinden değil platformlar üzerinden gerçekleştiren kuşağın- arşiv mirası nasıl görünüyor? Mecranın şirketlere ait bir platform olduğu, platformun kayıtları silebildiği ve bir zamanlar geride fiziksel izler bırakan taban hareketlerine özgü estetiğin, sizin ifadenizle, "salt içerik"e dönüştüğü bir durumda, geriye toplanacak herhangi bir şey kalıyor mu?

Öncelikle, hâlâ fanzin üreten genç feminist ve kuir aktivistler var. Bazen bu fanzinlerdeki materyal çevrimiçi kaynaklardan derleniyor. Dolayısıyla basılı kültür ile dijital kültür arasındaki sınır hâlâ bir ölçüde belirsizliğini koruyor. Bununla birlikte, çevrimiçi ortamda gerçekleşmiş ve gerçekleşmekte olan aktivizmin önemli bir bölümünün kaybolma riski taşıdığına işaret etmekte haklısınız. Alan adları yenilenmiyor. Platformlar daha büyük şirketler tarafından satın alınıyor. Kullanım koşulları değişiyor. Dosya biçimleri kullanım dışı kalıyor. Arayüzler ortadan kalkıyor. Çevrimiçi feminist aktivizmin önemli bir bölümünün korunamayacak olmasının pek çok nedeni var. Aynı zamanda, belirli bir amaçla üretilmiş fikirler ve görseller, bilgimiz ya da iznimiz olmaksızın bambaşka bir amaca hizmet eden içeriklere dönüştürülerek yeniden kullanılabiliyor; bu da başka bir tehlike oluşturuyor.

Julia Minne (McGill University / PUC-Rio) ve Patricia Machado (PUC-Rio) tarafından Haziran 2026'da düzenlenen "Rethinking the Audiovisual Archive Through a Feminist and Postcolonial Lens" [Feminist ve Postkolonyal Bir Perspektiften Görsel-İşitsel Arşivi Yeniden Düşünmek] başlıklı sempozyumun afişi.

Bununla birlikte, bunun feminist arşivlerin ortadan kaybolmasıyla ilk karşılaşmamız olmayacağını da hatırlamak önemlidir. Feminist arşivler her zaman kaybolmuş, kimi zaman da yeniden ortaya çıkmıştır. *The Archival Turn in Feminism* ve başka çalışmalarımda, Hollanda'da 1930'larda kurulan Atria arşivleri hakkında yazdım. Burası dünyadaki ilk feminist arşivlerden biriydi, ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında yağmalandı. Hiç kimse bu arşivin bir daha ortaya çıkacağını düşünmüyordu, fakat onlarca yıl sonra koleksiyonun bazı bölümleri Rusya'da bulundu. Ardından 2016 yılı civarında, yeniden kurulan Atria arşivlerinde düzenlenen olağanüstü bir konferansa katıldım. Davetli konuşmacılardan biri Berlin'deki halk kütüphanesi sisteminde çalışıyordu ve Atria'nın özgün koleksiyonuna ait olup da zamanla Berlin kütüphane sistemine geçmiş bir kitap yığınını iade etmek üzere oradaydı. Tesadüf eseri, Berlin'in kütüphane sistemi de yakın zamana kadar koleksiyonunda Naziler tarafından yağmalanmış başka materyaller bulunduruyordu. Atria'nın öyküsü bize, arşivlerin düşündüğümüz kadar güvenli sığınaklar olmayabileceğini ve kaybolmuş arşivlerin bile zaman içinde yeniden ortaya çıkabileceğini hatırlatıyor.

Yakın zamanda, bazı arşivlerin ne kadar geçici olabildiğini ve korumanın neden çoğu zaman düşündüğümüzden daha karmaşık olabileceğini gösteren daha güncel bir örnek

üzerine düşünüyordum. Kanada ve Brezilya'dan bazı meslektaşlarım beni feminist görsel-işitsel arşivler üzerine düzenlenen bir sempozyuma katılmaya davet etti. Bu sunum üzerinde çalışırken, 1970'lerden 2000'lerin başına kadar uzanan feminist video aktivizminin tarihini araştırmaya başladım. Videoyu korumak son derece güçtür. Video, ucuz ve erişilebilir olduğu, ayrıca görüntü işleme ya da kurgu işlemlerini dışarıya yaptırmak zorunda kalmadan sansürü aşma olanağı sunduğu için 1970'lerden 1990'lara kadar birçok feminist sanatçı ve aktivist tarafından benimsendi; ancak zamanla son derece kırılgan olduğu da ortaya çıktı. Yirminci yüzyılın sonlarına ait pek çok video bugün artık izlenememektedir. Dolayısıyla video söz konusu olduğunda şu soruyu sormak gerekir: Korumanın maliyeti göz önüne alındığında amacımız ne olmalıdır? Ya bu medya materyallerinin büyük bölümünün kaybolacağını kabul eder ve bunun yerine bu medya biçimini belirli bir tarihsel anda feministler için bu kadar önemli kılan şeyleri korumaya ve geleceğin sanatçı kuşaklarına yatırım yapmaya odaklanırsak? Bu bildirinin temelinde, özellikle arşiv çalışmaları son derece maliyetli ve zaman alıcı olduğunda, bu çalışmalara hangi gerekçelerle ve nasıl yaklaşmamız gerektiğini belirleyen ilkeler üzerine gerçekten düşünmeye başlama isteği yatıyordu.

Ayrıca odağımızı arşiv materyalinin korunmasından başka alanlara kaydırdığımızda neler kazanabileceğimizi ya da hangi kaynakları serbest bırakabileceğimizi kabullenmek için kendimize izin vermenin ne anlama gelebileceğini de sorgulamak istiyordum.

Sanırım son dönemdeki düşüncelerimin önemli bir bölümünü birbirine bağlayan ortak bir izleğin varlığından söz edebilirim. Feminist arşivler, bellek ve tarih anlatıları üzerine düşünmeye ve yazmaya devam ediyorum; ancak aynı zamanda her şeyi korumamanın ya da her şeyi bulunabilir hale getirmemenin neden kabul edilebilir olduğunu da sorguluyorum.